

הרב משה מנחם שפירא
 ר"מ בישיבת "ראשית חכמה"
 בית המדרש להלכה בהתישבות
 ע"ה"ק ירושלים תובב"א

"עציץ נקוב – ושאינו נקוב, לשביעית"

כמחובר: מפני שזה "העפר" שבתוך עציץ נקוב שואב דרך הנקב את לחלוחית קרקע עולם, כטבע כל היסודות מין במינו שמושך כח שלו כמשיכת "אבן מגניח" את הברזל שהוא מין במינו וטבעו, כן "העפר" מושך דרך הנקב לחות קרקע עולם. עכ"ל. הרי דס"ל דלאו מכח הנטיעה הצומחת בעציץ חשיב עציץ נקוב כמחובר אלא דעפר יונק מן העפר. ואפי' אין בו צומח, חשיב כקרקע. ונפ"מ שחרישה בו בשביעית חייב מה"ת.

אולם "בישועות מלכו" [התו"מ פ"א כ"ב] כתב להדיא דהעפר שבעציץ ודאי לא חשיב כקרקע.

והנה איתא בירושלמי ערלה [פ"א ה"ב]: הנוטע [אילן] בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה רבי יוסי אומר "מפני שהשורשים מפעפעים אותו".

וכתב האו"ז [הל' ערלה סי' שי"ג] פי' "מפעפעים" כמו שאני חלב דמפעפע בפרק גיד הנשה [חולין צ"ז] שחוזק יניקת האילן מפעפעת ועוברת. [וכ"פ הפני משה, והגר"א בביאור הירושלמי]. רבי ירמיה בעי נטע בו דלעת מאחר שהוא כנקוב אצל אילן כנקוב אצל זרעים? עכ"ד הר"ש ברפ"ב דחלה וכ"כ הגר"א.

ונראה שזהו גופא הוא דמספקא ליה לירושלמי: האם "עפר" שבין השורשין לעציץ גופו חשיבי כקרקע א"י והדלעת גדלה בקרקע א"י "כהמרכבת המשנה". או נימא שהעפר הזה נחשב כתלוש "כהישועות מלכו". ומה שאילן שבעציץ חייב הוא משום "ששורשי האילן עצמן ינקי מארעא", ומה לה לדלעת עם יניקת האילן?!

א. חרישה בשביעית בעציץ נקוב

ק"ל דעץ הנוטע בעציץ נקוב דינו כגדל בקרקע וחייב בתרו"מ, ושביעית, מן התורה. משום דהזרעים שבעציץ יונקים מן הקרקע שתחת העציץ, ובעציץ שאינו נקוב כיון שאין הזרעים יונקים מן הקרקע וגדילתם אינה "אלא" מן העפר שבתוך העציץ, משו"ה מדאורייתא פטורים מתרו"מ ושביעית.

ובמס' גיטין [כב.] מבואר דה"ה לגבי "קנינים", דזרעים שבעציץ נקוב דינם כקרקע ואינם נקנים במשיכה כמטלטלין אלא כקרקע, בכסף. שטר. וחזקה. ומבואר שם "שהעציץ עצמו" הוא "כלי בעלמא" ודינו כמטלטלין ונקנה במשיכה.

הרי מבואר לן להדיא בגמ' דין "העציץ" ודין "הזרעים", ולא נזכר בגמ' דין "העפר" שבין העציץ לשורשי הצומח בו.

ולכאורה בפשטות רק "הזרעים" חשיבי מחוברים לקרקע משום שהן יונקין מן הקרקע אבל העפר אינו אלא כעפר תלוש ויהא נקנה במשיכה כמו העציץ עצמו. וכן הבין מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל [הובא באפיקי ים ח"ב סי' מ"ג] שהק' דאמאי כל הגדל בעציץ נקוב חייב בתרו"מ "לגמרי", הרי יניקת הזרעים היא גם מן העפר שבתוך העציץ ועפר זה אינו מחייב בתרו"מ שהרי אינו כקרקע, ונמצא שיש בזרעים תערוכת יניקת חיוב מן הקרקע עם יניקת פטור מן העפר שבעציץ, והוי חיוב ופטור מעורבין זה בזה כאילן שמקצתו בארץ ומקצתו בחוץ לארץ [שם כב.]. ובכל דוכתי משמע שבעציץ נקוב חייב בתרו"מ לגמרי.

אולם בס' "מרכבת המשנה" [פ"ב מטו"א ה"ט] כתב דהיינו טעמא דעציץ נקוב חשיב

וידידי הרה"ג רבי יהודא בן מהרח"ש ורנר מסלוננימא שליט"א הכריח דודאי "תרויהו חדא נינהו". דהרי כל מה שלא נתנו חז"ל קדושת שביעית לחז"ל הסמוכה לא"י אע"פ שלהל' תו"מ דינס כא"י מבואר בגמ' חגיגה [דף ג:]: הוא כדי שיסמכו עליהם בשביעית. לאמר: משום "חיי נפש דבני ארץ ישראל". וא"כ ה"ה עציץ שאינו נקוב מאותו הדין ומאותו הטעם. דאי לא כן. מהיכי תיתי לו למרן החזו"א זצ"ל להמציא סברא מדנפשיה דבעציץ שא"ג הקילו חז"ל במצות שביעית "משום חיי נפש" אם לא דמצינו סברא כזאת בחז"ל. הא לכל מצות התלויות בארץ דינה כא"י. עכ"ד ידידי.

ג. אילן הנמוע בעציץ שא"ג לערלה ולשביעית

כתב הרמב"ם [בפ"י מהל' מע"ש ה"ח]: "הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, ואע"פ שאינו כארץ לזרעים, הרי הוא כארץ לאילנות".

מקור החילוק בין "זרעים-לאילנות" הוא בירושלמי ערלה [פ"א ה"ב]: הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, ר' יוסי אומר: מפני שהשורשים מפעפעין אותו.

והנה במס' גיטין [ד"ז תנן]: עפר חז"ל הבא בספינה לארץ חייב במעשרות ובשביעית. אמר ר"י אימתי בזמן שהספינה גוששת כו'.

והרמב"ם [בפ"א מתרומות הכ"ג] פסק כר"י דדוקא שהספינה גוששת חייב במעשרות ובשביעית.

והנה בערלה פ"א מ"ב תנן: "הנוטע בספינה חייב בערלה". ולא הוזכר חילוק בין גוששת לאינה גוששת. וכ"פ הרמב"ם ז"ל [פ"ט ממע"ש ה"ה] בסתמא דהנוטע בספינה חייב בערלה ומשמע ודאי מסתימת הדברים דחייב אפי' "באינה גוששת".

וקשה דמ"ש "ערלה" מתו"מ ושביעית דבאינה גוששת פטור.

ובמל"מ [פ"ב מביכורים] כתב: ע"פ המבואר בירושלמי [פ"ק דערלה] דלגבי אילנות אפי' בעציץ שאינו נקוב כנקוב דמי

והנה כתב הר"ש [פ"א מ"ב מערלה] דלישנא דירושלמי "דמאחר שהוא כנקוב אצל אילן הוא כנקוב אצל זרעים" הוא פשיטותא דבעיא. והיינו דמסקינן "דהעפר" שבעציץ מקבל תורת א"י וממילא הדלעת גודלת בא"י.

ומיושב שפיר שאלת מרן הגר"ס זצ"ל. ולפי"ז חורש בעציץ נקוב שאין בו זרעים, ה"ה כחורש בקרקע.

ב. עציץ שאינו נקוב לענין שביעית

כתב מרן החזו"א זלה"ה [שביעית כ-ה] דאפשר שאין שביעית נוהגת בעציץ שאינו נקוב "דאפשר" משום "חיי נפש" הקילו חכמים. עכ"ל.

ושם [כו - ד] כתב טעם אחר לפטור עציץ שאינו נקוב משביעית אף מדרבנן. והוא: "משום דהרי בחז"ל הסמוכה לא"י אע"פ שחייבת בתו"מ מדרבנן לא גזרו "שביעית" על מקום זה, ה"ה עציץ שאינו נקוב העומד ע"ג א"י ובסמוך לה, לא גזרו עליו שיתחייב "בשביעית". עכ"ד.

ושאלתי למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א איך תלה החזו"א זצ"ל דאם בחז"ל הסמוכה לא"י אין שביעית נוהג, ה"ה בעציץ שאינו נקוב, דמה ענין זה אצל זה. הן אמרו במס' מנחות [דף ע:]: "דאסור לזרוע בעציץ שאינו נקוב כלאים" ואירי לגבי "כלאי זרעים" כמו שהכריח מרן אביו זצ"ל בהערות "לקהלות יעקב" [שנדפס מחדש] שם. ואילו חז"ל הסמוכה לא"י אמרו בקידושין [ל"ט] וברמב"ם [פ"א מכלאים ה"ג] דמותר לזרוע במקום זה כלאי זרעים כיון שמותרין באכילה והנאה, ש"מ דגם מה שמותר בחז"ל הסמוכה לא"י עדיין נאסר "בעציץ שאינו נקוב" "בתוך גבולות ארץ ישראל", והאיך השווה מרן החזו"א מדותיהן.

וכתב לי ע"ז מרן הגר"ח שליט"א: אה"נ! טעם זה שכתב מרן זצלה"ה לפטור עציץ שאינו נקוב משביעית שלא גרע מחז"ל הסמוכה לא"י: "דוגמא בעלמא נקט, ועיקר הטעם משום חיי נפש". עכ"ל.

שם כרם, "משמע שאם נטע בעציצין נקובים", בודאי שיש עליהם שם "כרם", והלא גפנים הם "אילנות" שהשרשין מפעפעין אותו, א"כ גם בעציצין שאינן נקובין יש עליהם "שם כרם" מפני שהשרשין מפעפעין, והרי זה כעציצין נקובין, כדאמרינן בירושלמי גבי ערלה, דהנטע בעציצין שאינו נקוב חייב בערלה, מפני שהשרשין מפעפעין אותו.

ש"מ דחלוק דין "ערלה" שלא נאמר בו שדה או ארץ, "מכלאים" דכתיב ביה: "שדך לא תזרע כלאים" וגו' כמש"כ באגל"ט והקהילות יעקב.

והנה בירושלמי [שם] רב ירמיה בעי: נטע בו דלעת, מאחר שהוא כנקוב אצל אילן כנקוב הוא אצל זרעין, וכתב בביאור הגר"א: פי' כיון דאמרינן שהשרשין מפעפעין אותו ונחשב כנקוב וא"כ גם הדלעת יונק או לאו. עכ"ל.

וקשה לדעת האג"ט והקה"י דרק "בערלה" חשיב עשא"נ כנקוב הן בדלעת שהיא ירק "אין ערלה", וע"כ הספק הוא בשאר מצוות התלויות בארץ, ולדעתם הא רק לגבי ערלה אמרינן "דחשיב נטיעה בעציצין שאינו נקוב כנקוב". ואיך תהא הדלעת חייבת בשביעית ותו"מ והאילן גופו לא תהני יניקתו לגבי תו"מ ושביעית. וצ"ע.

וחייב בערלה משום דסוף השרשים לפעפע, וה"נ לענין גוששת אילנות עדיפי דמחשב "נטיעה" אפי' באינה גוששת.

ובס' "אגלי-טל" [קוצר סק"ן] כתב ליישב ז"ל: ואולי יש לחלק בין "מעשר" – "לערלה" כמו שחילק בירושלמי [פ"ק דערלה סוף ה"ב] לענין נוטע בבית דחייב בערלה אף דפטור ממעשר משום דגבי ערלה כתיב "ארץ". ובית נמי "ארץ" היא, אבל גבי מעשר כתיב "שדה", וע"כ י"ל דדוקא לענין מעשר בעינן נוגע בקרקע, "דאזיר לאו שדה" הוא משא"כ לענין ערלה דאזיר נמי "ארץ" הוא. עכ"ל וע"ש. וכעין זה בס' "קהילות-יעקב" למס' גיטין [שם].

ונראה להביא ראיה לדבריהם דכל מה שאמרו בירושלמי: "מפני שהשרשין מפעפעין אותו" אינו אלא לגבי "ערלה", דגרסינן בירושלמי כלאים [פ"ז ה"ו] תני: עציצין שאינו נקוב מעשרותיו מהלכה וכו', ר"י בעי מה הוא לומר על פיתו המוציא לחם מן הארץ וכו' ר"י בן פזי בעי נטע חמש גפנים בחמישה עציצין שאינן נקובין ועשאן שתיים כנגד שתיים ואחת יוצא זנב, את אמרת כרם אחד הוא, הפכו אינו כרם, ויש כרם מיטלטל. (כ"ה גירסת הגר"א).

ולכאורה מדבעי בנטע חמש "גפנים" בחמשה עציצין "שאינן נקובים", אם יש על זה

ביאור מהות "מבוסס"

מאמר חייב אדם לבסומי כו'... ואני הגדתי דרך הלצה. והנה בכאן שתי קושיות, א' המדה הרעה משכרות הגדול הזה שהתירו חז"ל לפוס ריהטא. הב' נתקשה לתוספות (מגילה ז, ד"ה דלא) איך הוא באפשר שיהיה האדם כל כך שיכור שלא ידע בין ארוך המן לברוך מרדכי, על כן כתבו כל הנסחא. עוד יש לדקדק דקדוק הלשון שאמר, חייב לבסומי, כי השכרות גדול אינו נקרא בסומי, רק מבוסס נקרא מי שאינו שיכור כל כך. על כן אני אומר שאדרבא באמרם זה הזהירו באזהרה שלא נשכר כל כך, רק חייב אינש לישאר מבוסס, רק רשאי להיות שכור היינו כשלא ידע בין ארוך המן, וזהו דבר בלתי אפשר כמו שהקשיתי, ממילא יהיה קיים הדבר שמחויב לישאר מבוסס, כי התנאי בטל והחויב קיום, ודוק היטב.

(של"ה הק' בדרוש ואתה תצוה – ה)